

Emir Caner

Životopis Balthasara Hubmaiera

(přeložil Jan Richter)

[Poznámka překladatele: Předkládáme čtenářům část disertační práce Emira Canera z Univerzity Severní Karolíny ve Spojených státech amerických, jejímž námětem je život a dílo jednoho z nejvýznamnějších představitelů novokřtěneckého hnutí Balthasara Hubmaiera. Pan Caner spolupracuje s Regionálním muzeem v Mikulově při výzkumu dějin novokřtěneckého hnutí na Moravě a s jeho svolením jsme vybrali tu část práce, která se týká právě Hubmaierova života. Rozhodli jsme se tak proto, že český zájemce o tuto historickou osobnost má jen málo možností seznámit se s moderním Hubmaierovým životopisem, ačkoli jsme si jisti, že i ostatní části práce jsou velmi zajímavé. Co se snad této části disertace nedostává ve vylíčení detailů tehdejší historické reality střední Evropy, je bohatě vyváženo velmi precizní prací s prameny a existující literaturou o Hubmaierovi, jehož mikulovský pobyt byl tak významnou kapitolou v dějinách celého anabaptistického hnutí.]

Balthasar Hubmaier¹ byl teologickým vůdcem švýcarského anabaptistického hnutí v době, kdy se formovalo. Díky svým četným spisům, výraznému fečnickému stylu a duchovní statečnosti byl Hubmaier opravdovým „svatým Petrem raných stoupenců novokřtěnectví“.² Jeho život je typickým příkladem toho, jak může být člověk přeměněn nastupující vlnou reformace.³ Hubmaier zahájil svou kariéru jako venkovský farář, ale brzy konvertoval k luteránství a posléze k anabaptismu. Pro svou víru byl nakonec umučen, čímž prokázal své hluboké přesvědčení a odvalu. Na rozdíl od mnoha svých protestantských⁴ současníků, jako byli Luther (1483–1546), Kalvín (1509–1564) a Zwingli (1484–1531), Hubmaier odmítal téměř všechny fundamentální tradice římskokatolické církve a nahradil je základním principem reformace, Solou scripturou.⁵ Když Henry C. Vedder popisoval vztah novokřtenců k reformaci, prohlásil o Hubmaierovi a o novokřtencích obecně:

Anabaptisté byli ze všech protikatolických stran nejradikálnější. K nim měli katolíci největší odpor, protože byli nejlogičtějšími, nejdůkladnějšími a nejodhodlanějšími odpůrci papežství a všeho, co bylo s papežstvím spojeno. Stejný odpor k nim

¹ O správné pravopisné podobě jména „Balthasar Hubmaier“ se vedou dlouhé spory. Podle Henryho C. Veddera se jeho křestní jméno vyskytuje také ve tvarech Baldazar, Baltassar a Walthausar. Příjmení je ještě komplikovanější, protože existuje více než dvacet forem, mezi nimi i verze Hubmar, Huebmar, Heubmaier, Huebmer, Hubmejer, Hubmeyr a Hubmaier. Vedder k tomu říká: „Nejstarší známý tvar jeho příjmení je zaznamenán v imatrikulační knize univerzity ve Freiburgu, kde se vyskytuje ve tvaru „Baldesar Hiebmayr“ (Vedder, 67). Ve shodě s Vedderem se autor rozhodl používat výše uvedený tvar, protože nejvíce odpovídá správné výslovnosti v moderním dialektu. Pro podrobnou diskuzi viz Vedder, 66–68.

² Estep, 51. O novokřtěneckém hnutí Estep píše: „Dějiny novokřtěnectví patří do kategorie příběhů „teď už o tom můžeme mluvit“ (1). Jeho kniha je pravděpodobně nejlepší příznivou interpretací anabaptistického hnutí pro širokou veřejnost.

³ Ačkoli ještě před 16. stoletím existovaly „protestantské“ skupiny jako např. valdenští nebo husité, většina historiků církve považuje Martina Luthera za původce reformace jako oficiálního hnutí. 31. října 1517 přibil profesor Luther svých 95 tezí na dveře wittenberského hradu. I když byly námitky vůči katolické církvi původně psány latinsky, brzy byly přeloženy do lidového jazyka, tj. do němčiny. Tím začalo jedno z nejvlivnějších náboženských hnutí v západní civilizaci.

⁴ Mezi církevními historiky a teology vznikla debata, zda je původ novokřtenců třeba hledat u tohoto lidového protestantského hnutí, u jehož začátků stál Luther. Někteří historici tvrdí, že anabaptistické hnutí má kořeny u valdenských nebo u ještě starších uskupení. Podrobnosti viz J. M. Carroll, *The Trail of Blood* (Lexington, K. Y.: Ashland Avenue Baptist Church, 1931).

⁵ Reformace má tři základní dogmata: Sola Scriptura (sama Bible), Sola Gratia (sama Milost) a Sola Fide (sama Víra). První princip je základní a vyplývají z něj druhé dva. Hubmaierův život a myšlení tato dogmata idealizoval.

cítili i reformátoři v jednotlivých zemích, protože všichni byli více méně nelogičtí, vlažní a ochotní ke kompromisům se starými pořádky, aby si zajistili podporu kníže a vlád.⁶

Hubmaierovo oblíbené tvrzení „Pravda je nezníčitelná“⁷ popisuje jeho ústřední víru, že pravdu nelze navždy potlačit. Touto pravdou nemyslí obecné přijímání fakt, ale zakládá ji na „neustálém hledání pravdy, která se nachází výhradně v Písmu“.⁸ Příběh jeho života ležel v německých knihovnách a archivech naneštěstí příliš dlouho pod nánosy prachu. Většina historiků jeho život a myšlenky ignorovala nebo nedoceňovala kvůli předsudkům, jež se na něm za čtyři staletí usadily. Uvedená kapitola si klade za cíl oživit životní pouť tohoto vlivného kazatele. Student reformace bez jejího podrobného zkoumání nemá jinak možnost adekvátně pochopit toto období ani Hubmaierův vliv na západní společnost.

Dětství Balthasara Hubmaiera (1480/85–1503)

Kvůli nedostatku písemných pramenů jsou naše vědomosti o Hubmaierově dětství téměř výhradně spekulativní. Nedochoval se záznam o narození, žádný deník nebo dokumenty jeho rodičů. Většina historiků po důkladném rozboru výroků jeho současníků, například jeho učitele Johna Ecka, klade jeho datum narození mezi roky 1480 a 1485. Vedder napsal: „O roce jeho narození se lze pouze dohadovat. Byl to pravděpodobně rok 1480 nebo 1481.“⁹ Další historici novokřtěnecství jako např. William Estep (Grand Rapids, 1963), František Xaver Hošek (Brno, 1867) a Johann Loserth (Brno, 1893) s tímto závěrem souhlasí. Autor této práce se k němu přiklání rovněž. Měli bychom poznamenat, že Torsten Bergsten, autor standardní Hubmaierovy biografie, se o Hubmaierově narození a dětství zmiňuje jen letmo. Jeho rozsáhlá práce o pěti stech padesáti stranách vlastně začíná Hubmaierovým příchodem na univerzitu.¹⁰ Jediným známým faktem je místo Hubmaierova narození – město Friedburg, ležící osm kilometrů východně od Augsburgu.¹¹

O jeho rodičích nemáme, stejně jako o jeho narození, žádné oficiální záznamy. Někteří autoři se na základě rozboru Hubmaierových spisů pustili do spekulací – katolický historik Hošek se domníval, že Hubmaiera vyučovala náboženství jeho matka, protože anabaptisté vždy uctívali Pannu Marii. Píše: „Jeho matka zasela v jeho srdci sémě vroucné úcty k požehnané Panně, kterou nemohlo nic zničit.“¹² Vedder uvádí hypotézu, že Hubmaierovi rodiče zemřeli, když vstupoval do rané fáze svého vzdělávání. Poznamenává, že

⁶ Vedder, 1–2. Tato biografie spolu s Bergstenovou prací o Hubmaierovi poskytuje nejvyváženější a nejúplnější analýzu myšlenek tohoto kazatele. Jedním z důkazů výše uvedeného tvrzení je Lutherův postoj k Německé selské válce (1524–1525). Luther sedláky podporoval, jen pokud bojovali výhradně proti římskokatolické církvi. Když se jejich hněv obrátil i proti knížatům a šlechtě, která stála za Lutherem, rychle svou podporu odvolal a napomáhal porážce německých sedláků.

⁷ Většina autorů píšících o Hubmaierovi překládá tento výraz jako „Pravda je nesmrtelná“. Autor má za to, že jde o chybu. Ačkoli si ostatní myslí, že důraz by měl být kladen na nejbližší doslovný překlad z původního jazyka, je třeba mít na paměti také kontext, ve kterém Hubmaier tento výraz používal. On tuto větu srovnává s vítězným vzkříšením Ježíše Krista. Přesto, že zemřel a byl pohřben, třetího dne vstal a byl znovu živý. Pravda není neumírající, ale nezníčitelná. Pravda nemůže zůstat mrtvá. Pro hlubší debatu viz Pipkin, 76–77.

⁸ Paul Wesley Grey, Balthasar Hubmaier (diplomová práce, Dallas Theological Seminary, 1975). Tato práce poskytuje navzdory svému nevelkému rozsahu dobrou analýzu nejdůležitějších událostí Hubmaierova života.

⁹ Vedder, 24. Vedder se kromě tohoto jediného výroku o datu Hubmaierova narození nepokouší spekulovat.

¹⁰ Bergsten, 48. John Allan Moore ve své kapitole Balthasar Hubmaier: Truth Is Immortal v knize Anabaptist Portraits (Scottsdale, Pa: Harold Press, 1984) následuje Bergstenova příkladu a o Hubmaierově narození a dětství se nezmiňuje.

¹¹ Tamtéž.

¹² Franz Xaver Hošek, Life of Balthasar Hubmeyer: The Founder of „New Christianity in Moravia, překl. do angl. Rev. W. W. Everts (Austin, TX: J. B. Link 1891), 119. Čtenář musí pochopit, že Hošek je učený katolík, a musí rozlišovat mezi fakty a jeho názory. Naneštěstí je tento životopis spíše katolická apologetika, než vědecká biografie. Jeho předsudky o katolické doktríně zasahují do analýzy Hubmaierova učení v celém díle.

Hubmaier se nikdy nezmínil o návštěvě u rodičů. Obecně ale souhlasí s Hoškem, že „Hubmaierovi se v mládí dostalo pečlivého náboženského vzdělání“.¹³ Snad jedinou stopu vedoucí k jeho rodinnému původu nacházíme ve významu jeho novokřtěneckého příjmení „Hubmaier“, což v překladu znamená „sedlák na kopci“. Lze tedy předpokládat, že Hubmaier pocházel z rolnické nebo maloobchodnické rodiny.¹⁴

Vzdělání: naučit se analyzovat a argumentovat (1503–1516)

Jak jsme již uvedli, prvním pramenem k poznání Hubmaierova života je jeho příchod na univerzitu ve Freiburgu v Breisgau 1. května 1503.¹⁵ Podle Bergstena se zapsal jako student náboženství z Augsburgu. Bergsten se tedy domnívá, že „musel studovat na augsburské katedrální škole“.¹⁶ Autor této práce je přesvědčen, že prameny z jeho mládí demonstují jeho touhu po teologických pravdách.

Hubmaier se toužil stát odborníkem v oblasti náboženství tak, jak je znal. Nevíme ovšem, proč si vybral Freiburg místo mnohem slavnější univerzity v Ingolstadtu. Snad mu vzdělání platila katolická církev a jedním z požadavků bylo zapsání se ke studiu právě ve Freiburgu. Na jeho rozhodnutí mohla mít vliv snad i stále věhlasnější pověst Johna Ecka, který začal na univerzitě působit v roce 1502. Tato domněnka je ovšem znovu jen spekulativní.

Hubmaier se rychle projevil jako dobrý student, kterému nedělalo potíže vstřebávat a uchovávat si vědomosti, a za rok od vstupu na univerzitu obdržel titul bakaláře. Nedostatek finančních prostředků však jeho další vzdělávání pozdržel. V roce 1507 Hubmaier opustil Freiburg a stal se učitelem ve švýcarském Schaffhausenu. Zde se budoucí novokřtěnec poprvé setkal se Švýcarskou konfederací, se kterou hraničil Waldshut, a právě tam se udál jeho vnitřní přerod a stal se evangelickým vůdcem.¹⁷ Autor se domnívá, že jeho pobyt v Schaffhausenu byl klíčovým z hlediska procesu otevření se novým reformáčním myšlenkám, ačkoli k tomuto tvrzení neexistuje žádný přímý důkaz. Víme však, že se Hubmaier často vracel do Schaffhausenu nebo sem psal svým sympatizantům. Příklon k reformaci sice nedal najevo po celé desetiletí, ale vzdělání hluboce ovlivnilo jeho myšlení a život.

Hubmaier se záhy vrátil do Freiburgu. Eck píše: „[Hubmaier] se vrátil ke studiu, které probíhalo pod mým vedením.“¹⁸ Mladý kazatel zde studoval latinu, řečtinu a hebrejštinu. Eck v něm rovněž vzbudil zájem o patristiku, scholastiku a zejména o dialektiku. Láska k debatě pak byla Hubmaierovi vlastní po celý život. Jeho spisy jsou prostoupeny argumentací, jeho intenzivní zájem o disputace lze doložit členstvím v jedné ze dvou zavedených studentských společnostech ve Freiburgu – v Pavím klubu (Pfauenburse).

V této společnosti probíhaly disputace, které prohloubily Hubmaierovy znalosti teologie a historie.¹⁹ Společnost se věnovala zejména debatám o nominalismu a konceptualizaci. Druhý spolek na univerzitě, Orlí spolek (Adlerburse), byl zaměřen na realismus a faktické vědění.²⁰

¹³ Vedder, 25.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Moore, 165. Vedder uvádí, že se mladý teolog matriculoval jako „Baldezar Hiebmayr de Augusta“ (27).

¹⁶ Bergsten, 49. Bergsten také tvrdí, že Hubmaier byl stejně starý jako Luther, Zwingli a jeho univerzitní učitel John Eck.

¹⁷ Tamtéž. Hubmaier byl často pomlouván, že podléhal vlivu ostatních. Je však nutno poznamenat, že ačkoli mu byly představeny nové myšlenky, vrátil se do Freiburgu k dalšímu studiu katolického náboženství, neboť se chtěl stát knězem. Byl hluboce oddán katolické církvi a rozešel se s ní bolestně a po dlouhých úvahách.

¹⁸ Moore, 166. Moore má za to, že Hubmaier také uvažoval o studiu medicíny, ale teologii miloval natolik, že nemohl studovat nic jiného. Hošek Moorovu domněnku potvrzuje. Uvádí Hubmaierův citát: „Zvolil jsem [teologii] samotnou, ji jsem si vyvolil před všemi ostatními, a pro ni si připravím místo ve mém srdci.“ (120)

¹⁹ Vedder, 31–2.

²⁰ Gray, 7. Jedním z prvních členů Pavího spolku byl Vilém z Ockhamu. Z Orlího spolku vyšel i Duns Scottus.

Hubmaier se stal oblíbeným studentem Johna Ecka. 1. srpna 1511 obdržel Hubmaier titul *baccalaureus biblicus*, tj. mistr svobodných umění v biblických studiích.²¹ John Eck po Hubmaierově absolvování o svém milovaném studentovi prohlásil:

„Je krásné říci, s jakou obezřetností a nadšením si osvojil filozofické nauky, jak visel na rtech svého učitele a horlivě si zapisoval přednášky. Nadšený čtenář, neúnavný posluchač a pilný repetitor ostatních posluchačů... Jeho učené přednášky, jeho kázání před lidmi, jeho scholastická cvičení podávají důkaz o tom, jak velmi ve svém studiu pokročil.“²²

Tento obdiv byl vzájemný. Když Eck publikoval text v Boloni, Hubmaier napsal:

Ó šťastné, přešťastné Německo, které vydáváš tak výmluvné a učené muže! Dávne věky vynášely jako nejhodnotnější krásu, náš věk pak učenost. Můj Eck, sstoupivší s hvězd, je jistě jasným ornametem této německé země. Vzácný teolog, dovedný v právu a vědě, často zasívá sémě dobra mezi lid. Bezvadný logik, mistr vět, zběhlý v matematice i astronomii, k tomu zná vše co řečník, dějepisec a básník – ať visím, jestli tento jediný muž nezná vše!²³

V příštích letech se Eck stane předním apologetou římskokatolické církve a Hubmaier zase hlasatelem biblické reformy v nejdoslovnějším smyslu. Stanou tak na na zcela opačných stranách, ačkoli jejich vzdělání je tak podobné. Eck vychoval muže, který se mu ve výřečnosti a logice argumentů pro tradici a scholastickou filozofii vyrovnal. Hubmaier se však stal předním novokřtěneckým teologem.

Záhy po Hubmaierově absolutoriu opustil jeho učitel Freiburg a odešel na univerzitu do Ingolstadtu. Eck si totiž neúspěšně stěžoval na svůj nízký plat, a proto odešel na poněkud úrodnější půdu. Hubmaier byl velmi nešťastný. Ačkoli dostal místo ve Freiburgu, otevřeně proti univerzitě mluvil v souvislosti s jejím nedobrým chováním k jeho učiteli. Tento svár vyústil v Hubmaierův brzký odchod na univerzitu do Ingolstadtu, kde mu jeho bývalý učitel obstaral místo.²⁴

Hubmaier ve své úspěšné dráze pokračoval i v Ingolstadtu²⁵ a 26. září 1512 získal titul doktora teologie. Brzy poté byl jmenován kaplanem a kazatelem v kostele Panny Marie. Díky svému výřečnému jazyku a pastýřskému srdci se brzy těšil vynikající pověstí. O Velikonocích roku 1515 se mladý kněz stal vicerektorem univerzity. Funkce rektora byla symbolická, zastával ji markrabě Friedrich Brandenburský, a Hubmaier byl proto hlavním administrátorem univerzity. Tato pozice mu však nevyhovovala. „Jako správce univerzity nebyl příliš úspěšný. Jeho kazatelská pověst byla navíc taková, že byl jen o necelý rok později povolán, aby se stal hlavním kazatelem v nové katedrále v Řezně. Tato nabídka byla neodolatelná.“²⁶

²¹ Estep, 21. Podle Graye byly mezi požadavky k dosažení tohoto titulu odpovědi na dvě disputace, přednáška v latině a přednáška na téma libovolné biblické pasáže (7–8).

²² Vedder, 28–9. Repetitor byl pokročilý student, který dával soukromé hodiny ostatním studentům. Lze jej přirovnat ke studentu, který před zkouškou ve třídě zopakuje látku. Je vybrán proto, že si dobře pamatuje fakta a umí je analyzovat.

²³ Tamtéž, 29–30. Toto prohlášení mělo formu básně.

²⁴ Tamtéž, 33. Gray popisuje kroky, které Hubmaier musel učinit během své učitelské dráhy. Po obdržení univerzitního titulu může student přednášet z prvních dvou knih Petra Lombardského. Potom obdrží titul *Baccalaureus Sententiariorum*. Dalším krokem je titul *Baccalaureus Formatus*, který student získá po oficiálních zkouškách. Potom je student označován také jako *Novus Professor* (8).

²⁵ Vedder podává výklad dějin univerzity v Ingolstadtu. Byla založena v roce 1472 bavorským vévodou Ludvíkem Bohatým a brzy se těšila velmi dobré pověsti. V malém Ingolstadtu byla i střediskem společenského života. Během let ale právě život na malém městě odrazoval studenty. V roce 1826 se stala součástí univerzity v Mnichově (26).

²⁶ Estep, 52. Vedder se v roce 1905 domníval, že v Ingolstadtu si stále váží Ecka, ale „všechno o Hubmaierovi je zapomenuto a zmínky o něm odbívají“ (33). Eck je zde pohřben v kapli pod honosnou kamennou deskou s brozovým portétem a latinským epitafem.

Řezno: Bod obratu v Hubmaierově životě (1516–1521)

V Řezně se začala nová éra nezávislosti v Hubmaierově životě. Jak případně poznamenal Gray, „zde nastal klíčový obrat v jeho životě, protože opustil formální studium, vymanil se z vlivu svého učitele Ecka a stal se pastýřem“.²⁷ Na otázku, proč Hubmaier odešel z Ingolstadt, lze odpovědět pouze spekulativně. Autor došel k závěru, že vzhledem k jeho lásce k lidem a ke kazatelně odešel do Řezna, aby naplnil svoji touhu kázat a být pastýřem.

Když přišel Hubmaier do tohoto města, zapojil se do sporu mezi křesťanskou a židovskou obcí. Řezno bylo založeno v roce 14. př. n. l. a Židé se v něm usadili kolem roku 500 n. l., dávno před tím, než zde vznikla stálá křesťanská komunita. Židé měli svůj vlastní sektor, zdmi oddělený od ostatních obyvatel.²⁸ Napětí mezi těmito dvěma skupinami mělo hospodářské příčiny. Židovští bankéři totiž půjčovali peníze na úrok až 43,25 %. Řezenští křesťané, kteří beztak procházeli hospodářským úpadkem, s touto praxí nesouhlasili a považovali ji za nemravnou a odporující Bohu.²⁹

„Hubmaier přijal [vedoucí] roli [proti Židům] s nadšením.“³⁰ Neviděl spor v hospodářské, ale v teologické rovině. Byl přesvědčen, že Židé páchají svatokrádež proti Kristu a Marii, protože jednají proti církevnímu právu, které nepovolovalo vysoké úrokové sazby. Proti Židům použil svou nejsilnější zbraň – kázání. Půjčování peněz na vysoký úrok označil za „bezbožný a hanebný způsob života“.³¹ Židé byli nakonec z Řezna přes protesty císaře Maxmiliána vypovězeni. Křesťané využili císařovu smrt v roce 1519 jako příležitost k vydrancování židovského města v Řezně. Moore tuto antisemitskou činnost popisuje takto:

21. února byla zničena řezenská synagoga, ghetto vypleněno a všichni Židé vyhnáni z města. Při strhávání synagogy byl zraněn – zdánlivě smrtelně – kamenický mistr. Za několik hodin se probral a lidé to považovali za zázrak Panny Marie, která ukázala svoji slávu právě na místě, kde ji Židé znecitňovali. Na místě zbořené synagogy byla na Hubmaierův návrh vystavěna katolická kaple nazvaná U Krásné Marie (*Zur schönen Maria*).³²

Nová kaple se brzy stala centrem zázraků a mocných poselství. Hubmaier sám zaznamenal padesát čtyři zázraky, které se odehrály během jeho působení.³³ Hubmaiera však všechna ta sláva a pompa netěšila. V touze po poněkud racionálnějším náboženství opovrhoval excesy, které zázraky doprovázely a zahrnovaly extatické tance a citové výlevy.³⁴

Tato událost způsobila, že se stále více prodávaly obrazy Panny Marie. V roce 1519, ještě před zasvěcením nové kaple, se celkově prodalo 12 500 vyobrazení. V roce 1520 prodej vzrostl na 120 000 jejích vyobrazení z olova a stříbra.³⁵ Následující píseň ilustruje rozmach mariánského kultu mezi tamějším obyvatelstvem:

Ji musí poslouchat samotný Bůh
a podle její vůle konat,

²⁷ Gray, 9. Všichni životopisci se shodují, že právě v Řezně nastal klíčový okamžik v Hubmaierově povolání.

²⁸ Tamtéž, 10.

²⁹ Bergsten, 55. Bergsten cituje jiné autory a dokazuje, že Židé si počítali úrok mezi 12 a 43,25 procenty. Eck se snažil obě skupiny smířit a obhajoval teorii mírného pětiprocentního úroku.

³⁰ Moore, 167.

³¹ Tamtéž, 31. Musíme podotknout, že ve třetí kapitole této disertační práce „Vzájemná výměna a izolace: Podíl Balthasara Hubmaiera na dějinách“ bude lépe dokumentován Hubmaierův paradoxní vztah k Židům. Prozatím se spokojíme jen se stručným popisem událostí.

³² Tamtéž, 168. Gray píše, že kaple byla postavena z pěti tisíc židovských náhrobků (11).

³³ Estep, 53. Estep se domnívá, že sváry pramenící z Hubmaierovy popularity jej vedly k odchodu z Řezna.

³⁴ Bergsten, 66. Bergsten tvrdí, že příčinou Hubmaierova odchodu z Řezna byly právě tyto excesy.

³⁵ Tamtéž, 61.

Syn neznamená tak mnoho,
vždyť byl přivinut na Jejích prsou.
To je pravdivý a jasný důkaz,
jak prokázat pravdu, nebo zradu.
Kdo poslušně plní Mariiny rozkazy,
Přijde jednou do nebe.³⁶

S rostoucí pozorností, kterou Hubmaier vyvolával, rostla také žárlivost, která přicházela zejména z řezenského dominikánského kláštera. Problémy narůstaly den ode dne a zklamáný kněz se ocital pod stále větším tlakem. Farní rada se začala přít o finance plynoucí z rostoucího prodeje obrázků a Hubmaier ztratil poslední iluze. V roce 1520 se v Řezně rozšířila blíže nespecifikovaná smrtelná nemoc, která uspišila Hubmaierovo rozhodnutí odjet. V dopise z Waldshutu, místa svého příštího působení, Hubmaier napsal, že to byla právě ona nemoc, kvůli které z města odejel.³⁷ Na důkaz lásky ke svému pastýři městská rada darovala Hubmaierovi čtyřicet guldenů jako uznání za jeho práci.³⁸ Hubmaierovo působení v Řezně skončilo. Jeho nové místo jej zavedlo do mnohem menšího města s menším počtem lidí a také menšími očekáváními.

Vsuvka: Hubmaierova konverze (1516–1522)

Nelze zjistit, kdy přesně Hubmaier konvertoval. Budoucí novokřtěnec naneštěstí nikdy nezmiňuje přesné datum své konverze k luteránství nebo anabaptismu. Tato skutečnost nám může pomoci pochopit, že jeho konverze nebyla okamžitá, jak by si někteří přáli, ale postupná, a odehrála se během období dlouhého rozjímání. Gray napsal, že Hubmaier začal číst Lutherovy spisy už v roce 1516. Hošek tvrdí, že se Hubmaier stal luteránem ještě před odchodem z Řezna v roce 1521. Jiní životopisci míní, že Hubmaierovým příchodem do Waldshutu započal jeho vnější příklon k reformačním principům. Vedder o této době píše:

Během oněch dvou let (1521–1522) se počala významná změna jeho náboženského přesvědčení a snad byly tyto vnější znaky jeho zápalu jen pokusem o utvrzení se ve víře, která začala slábnout. Ve svém volném čase se věnoval studiu Písma, ve kterém, pokud je nám známo, poprvé nacházel opravdový zájem. Jeho dopisy ukazují, jak hluboce se do studia ponořil. Zvláštní pozornost věnoval Pavlovým epistolám – nejprve četl dopis Římanům, poté dopis Korintským. Studium mohlo mít pouze jediný výsledek, a ačkoli nemáme žádný rozhodný záznam o jeho konverzi, z jeho života od tohoto okamžiku lze usuzovat, že zhruba koncem roku 1522 došel k názoru, že se katolická církev v nauce i v praxi vzdálila od učení apoštolů. Díky studiu Nového zákona také dospěl k porozumění evangelia a hledal osobní spásu v samotném Kristu, a nikoli v církví a jejich svátostech.³⁹

Vyvážený závěr proto ukazuje, že se Hubmaier stal evangelickým reformátorem nejpozději v roce 1522. Zkušenosti z Řezna spolu s intenzivním studiem Písma jej vedly k odluce od katolické církve a jejího učení. Od tohoto okamžiku až do své smrti v roce 1528 Hubmaier otevřeně a energicky projevoval své přesvědčení, že Bible je jediným základem víry

³⁶ Gray, 12. Bergsten píše, že „podle všeho se nikdy nevymanil z tradiční církevní nauky, která trvala na věčném panenství Panny Marie, kterou nazývají Matkou Boží“ (56). To je opravdu jedna z tradic, které se Hubmaier při hledání biblické pravdy nikdy nevzdal.

³⁷ Bergsten, 66.

³⁸ Estep, 53. Bergsten ukázal, že podle tradiční historiografie byl Hubmaier odstraněn kvůli herezi. To ovšem není pravda, protože mu městská rada nejen darovala peníze, ale v roce 1522 jej znovu pozvala do města.

³⁹ Vedder, 53–54. Bergsten potvrzuje Vedderův závěr, když říká, že Hubmaier projevil zájem o Lutherovy spisy během pobytu v Řezně, ačkoli tuto skutečnost neprojevil navenek.

a praxe. Je třeba zopakovat, že všechna jeho teologická argumentace vychází z principu *Soly scriptury*. Ať už diskutoval o křtu věřících nebo o náboženské svobodě, jeho argumentace byla založena výhradně na doslovné hermeneutice Bible. Tato víra jej také odlišovala od jeho reformačních současníků jako např. Luthera nebo Zwingliho, kteří svoji věc prosazovali prostřednictvím tradice a principu prospěšnosti. Závěrečnou poznámku o těchto rozdílech nacházíme u Hubmaiera:

S velkým smutkem se dozvídám, že ve vašem městě Řezně víc mužů káže o marnivosti, než o pravém Slovu Božím. Bolí mě z toho srdce, neboť co neplyne z živoucího Slova, mrtvé je. Proto, říká Kristus, hleďte v Písmu. Neříká, abychom se řídili starými zvyky, ačkoli ani já jsem nečinil jinak, když jsem byl poprvé u vás. Činil jsem to však z nevědomosti. Jako jiní jsem byl slepý a posedlý učením lidí. Proto před Bohem a všemi lidmi otevřeně přiznávám, že jsem se tehdy stal doktorem a kázal několik let mezi vámi i jinde, ale neznal jsem ještě cestu k věčnému životu. Dva roky poté vstoupil Kristus poprvé do mého srdce. Nikdy jsem se neodvážil jej chválit tak silně jako nyní, Bohu díky. Poddejte se Bohu, důvěřujte mu, stavějte na jeho Slově a on vás neopustí.⁴⁰

Waldshut: První pokus o reformu (1521–1525)

Počátkem roku 1521 přišel Hubmaier do města Waldshutu. Díky svému renomé a výřečnosti byl ve své farnosti brzy oblíben. Na počátku svého kněžského působení byl loajálním katolíkem, který se zápletem vykonával církevní rity a zvyky. Jeden životopisec napsal: „Waldshut se do té doby nestal svědkem tak promyšlených procesí a strhujících rituálů. Ctihodný doktor uctíval Pannu Marii a všechny svaté a na oplátku byl uctíván waldhutskými občany.“⁴¹ Bergsten říká: „Navenek byl věrným synem církve, ale vnitřně se v něm současně odehrávala rozhodující náboženská a teologická přeměna.“⁴²

Nadšení pro starou církev brzy úplně zmizelo a Hubmaier začal své evangelické přesvědčení vyjadřovat otevřeně.

Do Hubmaierova života vstoupili lidé, kteří byli z hlediska jeho přerodu velmi důležití. Bergsten napsal: „Z pramenů nyní jasně vyplývá, že se Hubmaier začal v Řezně zabývat evangelickou teologií probuzenou Erasmem a že v jeho konverzi k evangelické víře hrál rozhodující úlohu Luther.“⁴³ Ačkoli Erasmus nikdy neopustil katolickou církev, přece byl jednou z klíčových postav v Hubmaierově přerodu. Hubmaier se s ním setkal v létě roku 1522, kdy spolu debatovali například o očištění a Evangeliu podle Jana.

Na cestách po Švýcarsku si uvědomil dopad reformace na lid a na kněží a setkával se s těmi, kteří ve svých městech reformaci podporovali.⁴⁴ Mezi těmi, které navštívil, byli i prominentní osobnosti jako např. John Oecolampadius, reformační pastor z Basileje, a Johann Adelphi, lékař a humanista ze Schaffhausenu, který vedl pokusy o reformační změny.⁴⁵ Osvěžen návštěvami se Hubmaier vrátil do Waldshutu s pevnými úmysly studovat Bibli do ještě větší hloubky. Svá studia soustředil na dopisy Korintským a Římanům.⁴⁶ Když studoval evangelickou

⁴⁰ Moore, 177–178. Tento odstavec také ilustruje jeho víru, že účinná konverze musí být osobní. Podle Hubmaiera musí každý požádat Krista, aby byl jeho osobním spasitelem. Není možné jej přijmout z tradice.

⁴¹ Estep, 53. Estep popisuje, jak se Hubmaier za bouřky často postavil do chrámových dveří a žehnal mrakům. Hošek se ovšem domnívá, že tato pompa měla sloužit k oklamání farníků (124).

⁴² Bergsten, 70. Bergsten používá svědectví Hubmaierova současníka Johanna Fabriho o Hubmaierově účtu ke svátostem.

⁴³ Tamtéž, 74. Bergsten popsal Hubmaiera v této fázi života jako „evangelického humanistu“ a domníval se, že právě humanismus přiměl Hubmaiera přidat se k Erasmovi proti Lutherovi ohledně problému svobodné vůle.

⁴⁴ Vedder, 54. Estep dokládá, že se Hubmaier setkal také s Glareanem, starým učitelem Conrada Grebela. Grebel je jedním z předchůdců novokřtěneckého hnutí ze 16. století. 21. ledna 1525 Conrad Grebel pokřtí Georga Blaurocka, čímž zahájil moderní anabaptické/baptistické hnutí.

⁴⁵ Moore, 170. Oecolampadius se nakonec po Hubmaierově konverzi k anabaptismu stal jeho nepřítelem.

⁴⁶ Tamtéž, 171. Je třeba mít na paměti, že právě dopisy Římanům měly velký vliv na Luthera.

víru, městská rada v Řezně jej požádala, aby se znovu stal kaplanem U Krásné Marie. 22. prosince 1522 se tedy znovu ujal svých povinností v této kontroverzní kapli.⁴⁷ Jeho působení, ačkoli trvalo jen šest měsíců, dokázalo, že Hubmaier byl nyní zcela oddán věci reformace.

Řezno se od Hubmaierova odchodu změnilo. Finanční problémy byly vyřešeny. Poutě ke Krásné Marii už téměř ustaly, a jakmile ubylo zázraků, ubylo i lidí přicházejících do svatyně. Rada vlastně ve smlouvě explicitně po Hubmaierovi žádala, aby se postaral o nové davy věřících, o nové zázraky, které byly v minulosti tak mocné. Hubmaier slíbil, že udělá „vše, co lze považovat za dobré a nutné pro udržení a zvýšení tohoto poutnického hnutí“.⁴⁸

V zimě 1522–1523 se Hubmaier rozhodl, že své evangelické názory zveřejní. Lidé v Řezně vůbec netušili, jaká změna se udála s jejich milovaným knězem, brzy se to však v jeho kázáních měli dozvědět. Hubmaier měl sérii kázání o Lukášově evangeliu, ale zároveň pokračoval v praktikování církevních ritů. Bylo zřejmé, že v Řezně se odehrál první pokus, jakkoli polovičitý, o reformu katolické farnosti podle reformačních principů.⁴⁹

V Řezně se Hubmaier začal stýkat s malou skupinou luteránských sympatizantů, kteří zůstali věrní římskokatolickým mším. Bergsten říká, že „právě v tomto prostředí se odehrál jeho přechod k evangelictví“.⁵⁰ V této skupině Hubmaier opravdu našel inspiraci ke kázáním s výklady Lukášova evangelia. Všechno se mu však v jeho reformě podařit nemohlo. Hubmaier se proto dramaticky rozhodl odjet z Řezna a vrátit se do Waldshutu. Vlastně svoje místo v tomto malém městě ještě oficiálně neopustil, a tak se vrátil ke svým povinnostem, aniž by cokoliv ztratil. V Řezně byli zřejmě zklamaní, ale podle všeho je to příliš nerozezílilo. Městská rada jako ocenění jeho práce znovu udělila Hubmaierovi štedré stipendium ve výši 50 guldenů.⁵¹ Hubmaier tedy naposled opustil Řezno.

1. března 1523 se Hubmaier vrátil do Waldshutu s cílem otevřeně projevit své náboženské přesvědčení. Bez váhání se začal stýkat se švýcarskými reformátory. V dubnu navštívil Curych a setkal se s Ulrichem Zwinglim, vůdcem reformačního hnutí ve Švýcarské konfederaci, a diskutoval s ním o mnoha tématech, např. o křtu dětí. Zwingli s Hubmaierem souhlasil, že křest dětí není biblicky podložen. Tento fakt se však v budoucnu stal důvodem rozepří mezi nimi, protože Zwingli křest dětí nikdy neopustil. Hubmaier se ve Zwinglim zklamal stejně jako mnozí Zwingliho žáci a otevřeně kritizoval jeho nedostatek odvahy k odluce od katolické tradice.⁵²

Zde se také Hubmaier seznámil s Zwingliho filozofií postupné změny, kterou podporovala i curyšská městská rada. Zwingli se domníval, že kázání Božího slova je nejdůležitějším krokem vedoucím ke změně lidských srdcí, a tedy i zvyků. Jestliže bude Boží slovo kázáno pravdivě a otevřeně, změna se dostaví přirozeně.⁵³

Z Curychu pokračoval Hubmaier do St. Gallus, kde dlouze hovořil s Joachimem Watterem (Vadiánem), švýcarským reformátorem a místním farářem.⁵⁴ Hubmaiera zřejmě předcházela výborná pověst, protože jej Vadianus požádal, aby v jeho farnosti kázal. Hubmaier tedy k radosti lidí v St. Gallus několikrát vyložil Písmo.⁵⁵

⁴⁷ Bergsten, 75. Ačkoli někteří datují jeho návrat do Řezna na listopad, je jasné, že oficiální smlouva byla podepsána až v prosinci. Městští radní snad chtěli, aby Hubmaier zahájil své působení na Vánoce.

⁴⁸ Tamtéž. Tento citát z Hubmaiera používá i Moore (171).

⁴⁹ Vedder, 55–56. Hubmaier během tohoto období napsal příteli do Ulmu dopis, ve kterém říká: „I u nás v Bavorsku se káže Evangelium.“

⁵⁰ Bergsten, 76. Vůdcem této skupiny byl barvíř Hans Blabhans. Tento laik pravidelně pořádal mše ve svém domě.

⁵¹ Vedder, 56.

⁵² Moore, 174. Moore tvrdí, že platnost dětského křtu zpochybňovali i jiní myslitelé, např. Luther, Carlstadt, Oecolampadius a Martin Bucer. Nikdo z nich však tuto praxi neopustil.

⁵³ Tamtéž, 172–173. V lednu vedl Zwingli první veřejnou disputaci na náboženská témata.

⁵⁴ Tamtéž, 173. Vadianus byl předtím profesorem univerzity ve Vídni. Byl to lékař a stal se starostou města.

⁵⁵ Vedder, 57. Hošek tvrdí, že kdyby to bylo možné, Hubmaier by v St. Gallu zůstal, toto tvrzení je ovšem nepodložené. Hošek také říká, že Hubmaier nekonvertoval osobním rozhodnutím, ale spíše pod vlivem Zwingliho a dalších, kteří jej přinutili přidat se k reformaci. Časová posloupnost událostí však ukazuje, že tento pohled je povrchní a neospravedlněný. Hubmaierův přerod začal již v roce 1516.

V té době se od Hubmaiera začali odvracet staří přátelé. Johann Fabri, který kdysi s luteránskou reformou sympatizoval, svá evangelická přesvědčení odvolal a od té doby se stal známým Hubmaierovým protivníkem. Johann Eck, jeho blízký přítel a učitel, se s reformátory také rozešel. V září 1523 Eck napsal papeži o náboženských schizmatech a vysvětlil svou nedůvěru vůči Hubmaierovi a dalším švýcarským reformátorům. Tehdy již bylo zřejmé, že Hubmaier začal ve Waldshutu provádět reformy.⁵⁶ Zprávy cestovaly rychle.

Hubmaier byl pozván na Druhou curyšskou disputaci konanou ve dnech 26.–28. října 1523.⁵⁷ Zwingli, který tehdy začal kázat proti obrazům v kostele, se rozhodl použít této univerzitní formy, aby našel odpovědi na otázky, které zde předložil.⁵⁸ Tato příležitost Hubmaierovi velmi vyhovovala. Uměl spojit lásku k debatě se svým novým náboženským přesvědčením. Mezi přítomnými byli tři univerzitní předsedové – Sebastian Hofmeister ze Sachsenhausenu, Vadianus a Ludwig Haetzer. Disputace se zúčastnilo deset akademických doktorů – mezi nimi i Hubmaier. Jeho pověst musela být vynikající, protože se mu dostalo čestného místa vedle Zwingliho, hlavního mluvčího.⁵⁹

Třemi hlavními diskutovanými tématy byly obrazy, očistec a zneužívání mše. Hubmaier se při výkladu Bible projevil jako schopný logik a zároveň jako klidný diplomat mezi svárlivými protivníky. Jeho schopnosti výřečného diskutéra se spojovaly s evangelickým přesvědčením:

[Tato disputace] se nemůže uskutečnit vhodněji nebo správněji než prostřednictvím svolání jasného Slova Božího, jak je zapsáno v obou Zákonech. Neboť ve všech rozdílných pohledech a rozporech musí být soudcem pouze Písmo, posvěcené a zasvěcené samotným Bohem, a nikdo jiný – nebo ať spadne země i nebesa [Mat. 24:35].⁶⁰

Hubmaierova obliba rostla s každým dalším prohlášením. Reformátoři ve městě chtěli, aby kázal z jejich kazatelen. O jeho pověsti píše Bergsten:

Podle záznamů jednou nebo dvakrát kázal ve městě tak dobře a na Druhé disputaci, která se konala právě nedávno, vyložil svatý text s takovým mistrovstvím, že nikdo proti němu nemohl vznést žádnou námitku.⁶¹

Byl to jeho první reformační úspěch. Získal na svou stranu město Curych, jedno ze středisek švýcarské reformace, s publikem, které v něm vidělo jednu z vycházejících hvězd reformace. Disputace skončila potvrzením mnoha Zwingliho principů. Tyto závěry, pro Hubmaiera a Grebela však příliš skromné, neobsahovaly žádné radikální změny. Nebylo přikázáno odstranění obrazů z kostelů, kněžím bylo dovoleno, aby sloužili mše tak, jak je to podle jejich vlastního svědomí nejlepší.⁶² Hubmaier se musel vrátit do Waldshutu, aby ukázal, jak provést pravou reformu.

Tyto události potvrdily několik předpokladů týkajících se Hubmaierova života. Jednak byl mnohem radikálnější⁶³ než vždy umírněný Zwingli. (Ačkoli se rada dlouze zabývala pochybeními katolické církve a došla k obecnému souhlasu ohledně jejich škodlivosti, nebyl

⁵⁶ Bergsten, 78.

⁵⁷ Autor se na tomto místě zdržel detailního popisu teologických a politických sporů. O těch pojednává třetí kapitola „Hubmaierův podíl na dějinách“. Čtenář se prozatím musí spokojit se stručným výtahem jako připomínkou významu, jakou měla tato debata pro Hubmaierův život.

⁵⁸ Pipkin, 21–29. Editoři vysvětlují, že forma disputace poskytla kolegům příležitost k „otevřené debatě, nestrannému předsednictví, pořízení záznamu a práva hovořit pro všechny“ (21).

⁵⁹ Moore, 174. Disputace se zúčastnil i Conrad Grebel, mladý duchovní, který se měl brzy stát zakladatelem anabaptistického hnutí ve Švýcarsku. Za několik let bude spolu s Hubmaierem uvězněn.

⁶⁰ Pipkin, 23. Hubmaierova řeč svědčí o tom, že uměl Písmo nazpaměť. Volně cituje celé pasáže bez jakýchkoli obtíží.

⁶¹ Bergsten, 61.

⁶² Vedder, 65.

přiját žádný oficiální závěr.) Hubmaier se v Curychu seznámil s novými přívrženci reformace Conradem Grebelem a Felixem Mantzem a jejich přátelství se následujícího roku ještě prohloubilo. Dalším významným faktem bylo, že se Hubmaier dostal do centra švýcarské reformace. Waldshut sice ležel ve Svaté říši římské (pod vládou mocných katolických vládců), náboženské změny se zde však odehrávaly stejně jako změny ve Švýcarsku. Důležitým poznáním je i zjištění, že Hubmaierův vliv na reformaci byl větší, než se někteří historici domnívají.

Hubmaierova výřečnost a dialektická obratnost napomohly při formování radikálního křídla zwingliánské reformace. Grebel i další začali veřejně Zwingliho odsuzovat za jeho polovičatou snahu o reformu. Nelíbilo se jim, že Zwinglimu šlo více o politickou jednotu než o teologické pravdy. Tato skupina nakonec v lednu 1525 v Zollikonu utvořila první anabaptistickou kongregaci.

Posílen přijetím, kterého se mu dostalo v Curychu, se Hubmaier vrátil do Waldshutu, aby ve svém kostele bojoval za biblickou reformu. Prvním krokem k ní v tomto malém městě bylo svolání veřejné disputace – metoda, tak úspěšná za jeho studentských dob a také nedávno v Curychu, mohla pomoci reformu provést. Hlavním mluvčím byl teď nakonec místo Zwingliho on. Jeho myšlenky měly podle všeho v debatě zvítězit.

Tato disputace se však od curyšské z roku 1523 lišila. Nebyli na ni pozváni žádní cizí teologové nebo světské úřady, účastníci se jí výhradně církevní vůdcové z Waldshutu.

Hubmaier sepsal teze, které měly vymezit pole debaty. Nazval je „Osmnáct tezí o křesťanském životě“ (*Achtzehn Schlussreden*) a vydal je na jaře roku 1524. Tím zahájil svou plodnou literární činnost, ze které čerpáme mnoho údajů o jeho životě. Velký řečník se stal ještě lepším spisovatelem. Hubmaier požádal účastníky disputace, aby si „přinesli Bibli nebo, jestli ji nemáte, alespoň misály“, a celou debatu založil na „psaném Slovu Božím“.⁶⁴

K pochopení této neuvěřitelné změny v Hubmaierově životě je nutno jeho *Osmnáct článků* prostudovat. Články hrají klíčovou roli v následující Hubmaierově kazatelské činnosti i jeho životě. Lze je považovat za „Vyhlášení nezávislosti“ na katolické církvi. Teze jsou následující:

1. Před Bohem nás ospravedlňuje pouze víra.
2. Tato víra je vědomím Boží milosti, kterou nám prokázal obětí svého jediného Syna.
3. Tato víra nesmí být planá, ale musí se projevit ve vděčnosti k Bohu a ve všech skutcích bratrské lásky k bližním.
4. Jen ty skutky jsou dobré, které nařídil Bůh, a jen ty jsou špatné, které on zakázal.
5. Mše není obětí, ale vzpomínkou na Kristovu smrt, a z tohoto důvodu nemůže být sloužena za živé ani za mrtvé.
6. Kdykoli se koná taková vzpomínka, Pánova smrt má být oznámena v jazyce každé země.
7. Obrazy nejsou k ničemu.
8. Protože každý křesťan věří a je pokřtěn za sebe, měl by sám vidět a soudit podle Písma, zda je správně sycen a napájen svým pastýřem.
9. Protože za naše hříchy zemřel Kristus sám, v jehož jméně jsme křtěni, máme se obracet jen k němu jako k našemu jedinému Přímluvcí a Prostředníku.
10. Je mnohem lepší přeložit jediný verš ze žalmu do jazyka každé země, než zpívat pět celých žalmů v cizím jazyce, kterému církev nerozumí.
11. Veškeré učení, které nám nedsdělil sám Bůh, je marné, zakázané, a má být zničeno.

⁶³ Práce George H. Williamse „The Radical Reform“, 3. vyd., je výjimečná, pokud jde o podrobnosti a výzkum. Uvádí rozdíl mezi autoritativními reformátory (Lutherem, Calvinem a Zwinglim) a radikálními reformátory, např. Hubmaierem. Tyto skupiny odděluje kromě jiného princip odluky církve od státu. Tato práce je velmi cenná kvůli rozboru reformace a jejího vlivu na Evropu a západní civilizaci.

⁶⁴ Pipkin, 32. Estep, Vedder a Hošek uvedené přeložili jinak. Všichni tyto autoři však považovali za nutné teze podrobně citovat, aby mohli Hubmaierově životu a dílu porozumět.

12. Nadchází hodina, kdy nikdo nebude považován za kněze kromě toho, který káže Slovo Boží.
13. Členové kongregace jsou povinni dávat přiměřené jídlo a ošacení a ochranu těm, kteří jim sdělují čisté, jasné a nezměněné Slovo Boží.
14. Kdo hledá očistec, na kterém ti, jimž je Bohem jejich žaludek, stavěli tak dlouho, hledá Mojžíšův hrob, který nikdy nenalezne.
15. Zakázat manželství kněžím a tolerovat jejich tělesnou nesmrtelnost je jako osvobodit Barabáša a zabít Krista.
16. Slibovat cudnost v lidské síle je jako chtít letět přes moře bez křídel.
17. Ten, který zapře nebo zamlčí Boží Slovo za dočasný zisk, mění Boží požehnání jako Ezau za mísu čočky, a Kristus je tak zapře.
18. Kdo nehledá svůj chléb v potu tváře, je nehodný jídla, které jí.⁶⁵

Svolání disputace vzbudilo nevoli u úřadů. Habsburští vládcové, horliví katolíci, požadovali, aby Hubmaier do měsíce opustil svoje místo. Rozhořel se politický spor. Není známo, zda se tato disputace vůbec uskutečnila. Zdá se, že *Osmnáct článků* bylo dostatečným impulsem pro reformaci města i pro nevoli úřadů.⁶⁶

Během první čtvrtiny roku 1524 začal povzbuzený evangelický kazatel zavádět vlastní reformy. Některé ze změn, které se uskutečnily během dvou příštích let – bohoslužby včetně mší byly nyní konány v hovorové němčině, mše se prováděly jako vzpomínka na Krista, a ne jako nástroj milosti,⁶⁷ obrazy byly odstraněny a zakázány v církevních budovách, byl zrušen zákaz požívat maso v pátek a duchovním bylo povoleno se ženit.⁶⁸

Hubmaier se těmito změnami řídil i ve svém životě a 13. ledna 1525 se oženil s Elsbeth Huglineovou. „Svatba byla oslavena velkou hostinou, kterou uspořádali měšťané na jejich počest.“⁶⁹ Hubmaierova žena se stala jeho nejoddanějším následovníkem. Byla jeho skálou a oporou. Po třech letech společného života oba zemřeli pro svou víru mučednickou smrtí. Jeden z historiků uvádí: „Pokud je historicky známo, zemřeli bezdětní.“⁷⁰

Waldshut se nyní díky reformám a reformátorovi mezinárodně proslavil. Rakouský panovník Ferdinand I. byl tímto vývojem znepokojen a 13. dubna 1524 poslal dopis, ve kterém psal:

Víme, že váš doktor a kazatel se ve svých kázáních přidrzuje luteránského učení, chválí je a obhajuje, kupuje luteránské knihy a traktáty a přináší je domů mezi svůj lid. Radili bychom vám tedy s velkou upřímností, abyste řečeného doktora a kazatele do měsíce z města vypověděli a na jeho místo vybrali vhodného a zbožného kazatele, který se nedrží zatracených Lutherových doktrín.⁷¹

Tento dopis ani tlak ze strany kostnického biskupa neměl na waldshutské měšťany žádný vliv. Bylo zřejmé, že by město podniklo vše k ochraně svého milovaného kazatele.

⁶⁵ Tamtéž, 33–34. Osmnáct článků bylo z prostorových důvodů upraveno, citovali jsme pouze první větu z každého článku. Na tomto místě není třeba detailně teologicky vysvětlovat každé slovo a frázi. Explicitní analýzou článků se bude zabývat čtvrtá kapitola této dizertace „Podíl na telologii“. Nyní je nejdůležitějším úkolem pochopit Hubmaierovu mysl, abychom mohli pochopit jeho reformu farnosti.

⁶⁶ Vedder, 72. Bergsten neuvádí, zda se disputace uskutečnila. Vedder je ohledně jejího konání skeptický.

⁶⁷ Římskokatolická církev věří v učení transsubstanciace, při které se chléb a víno skutečně přeměňuje v tělo a krev Kristovu. Tento akt dává věřícímu milost. Luther tuto doktrínu poněkud modifikoval v tzv. consubstanciaci, podle které jsou tělo a krev Kristova přítomny při chlebu a víně, ale ne opravdu v nich. Pouze Zwingli a anabaptisté eucharistii prohlásili za vzpomínku symbolizující Kristovu smrt.

⁶⁸ Vedder, 72–73.

⁶⁹ Tamtéž, 73. Luther a Zwingli se také velmi záhy oženili.

⁷⁰ Michael H. Windsor: *The Role of Dr. Balthasar Hubmaier During the Early Years of Reformation* (dizertace, University of Wisconsin – River Falls, 1981), 88–89.

Hubmaier se však na druhé straně obával možnosti, že by proti waldshutským mohla být použita síla. 3. srpna 1524 poslali rakouští představitelé zprávu, že k odstranění „kacíře“ použijí síly. V době, kdy Hubmaier začal znepokojovat rakouského vladaře, navíc vypukla Německá selská válka (1524–1525). Sedláci v lankrabství Stuhlingen povstali proti svému pánu hraběti von Lupfen.⁷² Pro ohrožený Waldshut přišla válka v pravý čas.

Hubmaier uvážil, co bude pro město nejlepší, a 1. září 1524 odjel. Tři rytíři jej doprovodili do Schaffhausenu, kde byl v bezpečí. To znovu ukazuje, jak byl Schaffhausen pro Hubmaierův život důležitý. Od svého učitelského působení v roce 1507 zde měl přátele, kteří jej chránili. V dopise z 9. září 1524 píše o své nedůvěře k světským i duchovním vůdcům:

Jsem si vědom, že během dvou minulých let jsem nekázal ani písmeno, které by nebylo založeno na Božím Slově. Slibuji tedy, že tady v Schaffhausenu, kam jsem se uchýlil z nutnosti vlastní ochrany, postavím se před soud a dostane se mně spravedlnosti. Jen by neměli hrozit násilím – mně ani zbožnému městu Waldshutu. Jestli se však mé modlitbě nedostane sluchu a budu mučen vězením, žebřem, mečem, ohněm nebo vodou, nebo mě Bůh jinak zapudí ze své milosti a já budu mluvit jinak než nyní, tedy tímto svědčím, že budu trpět a zemřu jako křesťan.⁷³

Schaffhausenská rada byla rozdělena na dva tábory. Hubmaier, který měl ve městě mnoho příznivců, navrhl rakouským úřadům logický a pokojný kompromis. Druhou stranu však tvořili zapálení katolíci, kteří požadovali, aby rada Hubmaiera vydala, což by znamenalo jeho jistou smrt. Schaffhausen odmítl rakouskými představiteli nenáviděného pastora vydat.

Tato nešťastná doba v Hubmaierově životě přinesla jednu z nejlepších obran náboženské svobody, jakou kdy který teolog napsal. Traktát „*O hereticích a těch, kdo je upalují*“ (*Von Ketzern und ihren Verbrennern*) se stal Hubmaierovým nejslavnějším dílem.⁷⁴ Práce o třiceti šesti tezích předběhla svou dobu. Základní obranu úplné náboženské svobody Hubmaier založil na principu, že víra nemůže být vnucená, ale musí být dobrovolná. Článek třicet říká následující:

Největším klamem lidí je takový zápal pro Boha, který je prováděn bez Písma – v zájmu spásy duší, cti církve, lásky k pravdě, dobrých úmyslů, tradic a zvyků, episkopálních dekretů a přeludů rozumu, což bylo všechno vyžádáno ve světle přírody. Vše to jsou smrtelné chyby, nejsme-li vedeni a řízeni podle Písma.⁷⁵

Hubmaier na katolickou církev zaútočil tím, že napadl svého starého učitele Johanna Ecka. „Nově nabyté vědomí Krista umožnilo Hubmaierovi prohlédnout svého někdejšího přítele, pompézního a užvaněného vůdce katolické pravověrnosti.“⁷⁶ Také další přátelé svého kolegu bránili. Zwingliánský reformátor dr. Sebastian Hofmeister zaútočil na Ecka

⁷² Vedder, 79–80. Je zajímavé, že katolíci všechny reformátory označovali jako luterány, ačkoli mezi jednotlivými skupinami existují velké rozdíly. Tento stereotyp dlouhou dobu přetrvával, než historici začali mezi Lutherem, Calvinem a Zwinglim rozlišovat. Směšování všech extremistů a radikálů však ani tehdy ještě nebylo zcela překonáno. Radikálové pod vedením Tomáše Müntzera byli směšováni s lidmi jako Grebel, Hubmaier a další. Teprve Williamsova práce „*Radical Reformation*“ tento stereotyp konečně přerušila pečlivou analýzou tohoto složitého hnutí. Williams v ní rozdělil radikální reformaci do tří základních skupin: anabaptisté, spiritualisté a racionalisté.

⁷³ Bergsten, 107–111. Debata o Německé selské válce a vztahu Hubmaiera k ní bude detailně podána ve třetí kapitole.

⁷⁴ Vedder, 83. Tento dopis byl adresován schaffhausenské radě.

⁷⁵ Tamtéž, 84–88. Vedder správně píše: „Je to vůbec první obrana tolerance. Z toho důvodu, a z důvodu životopisné hodnoty, ji otestujeme celou.“ (84).

⁷⁶ Pipkin, 64–65. Slavný Hubmaierův výrok „Pravda je nezničitelná“ nabývá v této práci zásadní význam.

⁷⁷ Estep, 58. Estep vysvětluje, že hlavním bodem ve spisu „*O kacířích*“ je víra ve svrchovanost Boží. Jen Bůh může rozlišit mezi kacíři a pravověrnými.

a uvedl, že „Balthasarovi není vůbec hanba být bratrem Zwingliho, mým a všech, kteří brání svaté Slovo a drží se jej. Rádi bychom jej ve svém bratrstvu udrželi“.⁷⁷

V říjnu 1524 se Hubmaier rozhodl vrátit do Waldshutu. Vrátil se jako hrdina víry a měšťané jej uvítali velkou hostinou na jeho počest. K návratu měl hodně důvodů. Waldshut dále pokračoval v reformách a byl stále v nemilosti rakouské vlády, ačkoli zde Hubmaier už nebyl. Německá selská válka navíc poskytl Waldshutu jakýsi pocit bezpečí, s jakým se situace v Schaffhausenu nedala srovnávat.⁷⁸

Lidé ve Waldshutu toužili po stejných svobodách, jakým se těšili jejich švýcarští bližní za řekou Rýnem. Ferdinand však rebelujícím měšťanům tyto svobody poskytnout odmítal. Malé město mohlo odolávat mocným rakouským silám jen proto, že jeho švýcarští příznivci posílali z Curychu vojáky na obranu Waldshutu.⁷⁹ Rakouské síly nasazené proti Waldshutu byly slabé, protože Ferdinand musel větší část svých vojsk použít proti sedlákům u jiných měst a vesnic.

Hubmaier těchto okolností rychle využil a přistupoval k ještě hlubším reformám, protože se dále posouval na novokřtěnecké pozice. Nejzřejmějším příkladem změny v jeho názorech bylo odmítnutí dětského křtu. Hubmaier v dopise reformátoru Oecolampadiovi z ledna 1525 napsal následující:

Význam tohoto symbolu [křtu], slib víry až do smrti v naději na vzkříšení do příštího života, je nutno považovat za více než jen znak. Tento význam nemá nic společného s kojencí, a proto je dětský křest nesmyslný. Věřil jsem, ano, vím, že to s křesťanstvím nebude dobré, dokud se křest a večeře nevrátí ke své původní čistotě.⁸⁰

Takto vyhraněný pohled na křest věřícího se dočkal pevnějšího zdůvodnění v publikaci s titulem „*Veřejná výzva všem věřícím*“ z 2. ledna 1525. Podobně jako u uvedení *Osmnácti článků* se zdálo, že této petici jde o svolání veřejné disputace na téma křtu. Není jisté, zda se disputace uskutečnila, ale mnoho historiků se domnívá, že výzva k debatě přinesla otevřenou diskusi na toto kontroverzní téma. Několik členů Hubmaierovy kongregace tak požádalo Wilhelma Reublina, aby je pokřtil „pravým“ křtem. Ačkoliv Hubmaier tentokrát pokřten nebyl, jiní nebojácně učinili krok, který mohl vést k vypovězení nebo ke smrti.⁸¹

Zwingliáni v Curychu nově nabytou víru přijali se zlobou. Nová teologická praxe teď rozněžovala muže, kteří svými vojáky chránili malé bavorské město Waldshut. Zwingli se novokřtenci totiž sám musel zabývat docela nedávno. 21. ledna 1525 Conrad Grebel pokřtil George Blaurocka a jiné, čímž bylo zahájeno moderní anabaptistické hnutí. Zwingli tyto radikály vypověděl z Curychu a ti se museli uchýlit do periferních městeček a vesnic. Ve Waldshutu je nyní následovali. Radikální krok křtu dospělých byl nakonec zásadní bariérou mezi Zwinglim a radikály. Hubmaier zaplatil nejvyšší cenu, neboť mu byla odeprána podpora od ostatních reformátorů. Stal se teď člověkem bez vlasti.⁸²

Poslední fáze této rozepře se přihodila na Velikonoce roku 1525. Reublin, kterého vypudili z Curychu díky anabaptistickým praktikám, se kvůli ochraně uchýlil do Waldshutu. To samo je důkazem, že Hubmaierův přerod byl veřejně známý. Ačkoliv ještě nebyl

⁷⁷ Moore, 186. Toto přátelství netrvalo déle než dva roky. Jakmile se Hubmaier posunul blíže k anabaptistickému hnutí, jeho zwingliánští přátelé jej zavrhl jako radikála a extremistu.

⁷⁸ Estep, 58. Estep čtenáři připomíná, že Hubmaier nebyl v této válce vojevůdcem, ale jen sympatizantem, jenž uměl využít příležitosti, kterou mu k návratu poskytli vojáci.

⁷⁹ Vedder, 95. Vedder tvrdí, že tato tajná pomoc z Curychu byla „bezpochyby slíbena a určité poskytnuta“.

⁸⁰ Tamtéž, 108. Povšimněte si, že Hubmaier má silný smysl pro čistotu v církvi, a proto chtěl ve svém bratrstvu změnit tyto dva obřady. Citát je jen výňatek z delšího citátu uváděného Vedderem. Pipkin a Yoder ve svých publikacích přeložili jiný dopis Oecolampadiovi (67–72).

⁸¹ Bergsten, 191. John. H. Yoder je jedním z historiků, kteří se domnívají, že se uskutečnila soukromá schůzka mezi Reublinem a reformátory.

⁸² Tamtéž, 185–207. Bergsten věří, že Hubmaier byl reformátorem, nikoli zakladatelem. Nechtěl římskokatolickou církev opustit, ale změnit její praktiky tak, aby odpovídaly biblické čistotě.

novokřtěncem oficiálně, reformační vůdci v Německu a Švýcarsku věděli o jeho pevných postojích ohledně učení o křtu věřících. Oné osudné soboty 14. dubna Reublin pokřtil Hubmaiera a šedesát dalších. Příštího dne pak Hubmaier pokřtil pomocí dojačky dalších tři sta věřících.⁸³ Je ironií, že tak oddaný stoupenec Písma při křtu nepoužil ponoření, ale pokropení.⁸⁴ Reformace ve Waldshutu dosáhla vrcholu.

28. května vydal Zwingli dílo na obranu dětského křtu pod názvem *O křtu, novokřtěnectví a dětském křtu*. Nezminil zde Hubmaiera jménem, ale je zřejmé, že za největšího protivníka považoval právě jeho nebo Reublina. Pomocí logické dedukce vyvozoval Zwingli ze Starého zákona, že kojenci jsou Božími dětmi stejně jako jejich rodiče. Přirovnal křest k obřizce ze Starého zákona a ptal se: „Jestliže jsou Božími dětmi, kdo zakáže jejich křest? Jako byla [obřizka] dávana dětem, i křest by měl být dáván dětem.“⁸⁵

Hubmaier toužil po debatě a plně se na ni soustředil. 11. července 1525 vydal spis *Křesťanský křest věřících (Vom christlichen Tauf der Glaubigen)*. Pomocí logiky, humoru, sarkasmu a Bible vyvrátil krok za krokem Zwingliho argumentaci v každém z bodů. Jeden z historiků při výkladu o vlivu tohoto spisu napsal: „Jasný výklad Písma, umírněný tón, dovedný a řízný jazyk přesvědčily mnoho čtenářů, že takto představené učení je biblické a pravdivé.“⁸⁶ Traktát se velmi rozšířil a získal širokou podporu. Zwingli na svou obranu sepsal spis *Pravdivá, pečlivá odpověď na knížku dr. Balthasara Hubmaiera o křtu*. V hořkém a rozčileném tónu pouze zopakoval své předchozí argumenty.⁸⁷

Hubmaier nemohl vydat odpověď kvůli obnovenému nepřátelství rakouského domu. Jeho napijatý vztah s autoritativními reformátory (s Zwinglim a jeho stoupenci) byl navíc v této situaci přítěží. Ačkoli za ním stálo mnoho obyvatel Waldshutu,⁸⁸ jeho úspěch byl krátkodobý. Německá selská válka byla téměř u konce, protože nevycvičení povstalci z Hegau a z Černého lesa se konečně vzdali.⁸⁹ Něco se Hubmaierovi ovšem podařilo. Mše byly nyní slouženy výhradně v lidové němčině, bohoslužba byla soustředěna na Bibli a v okolních komunitách vznikaly novokřtěnecké kongregace.⁹⁰

Na podzim 1525 Hubmaier vážně onemocněl. Starosta města se přidal k malé skupině waldshutských měšťanů, kteří byli známými přívrženci katolictví. Požadovali, aby se město poddalo Ferdinandovi a vzdalo se snah o reformu církve. Mezi jiným žádali i to, aby město vydalo svého kazatele a dalších osm vedoucích reformátorů do rakouských rukou a vrátilo se ke své staré víře. Byli odmítnuti, ale Rakušané byli připraveni znovu své město dobýt.⁹¹ 5. prosince svolal Hubmaier měšťany, aby jim oznámil svůj úmysl vydat Waldshut kostnickému biskupovi, sbalil si několik nezbytných věcí a odjel z města, které tolik miloval.⁹² Stejněho dne Habsburkové znovu získali kontrolu nad tímto hraničním městem.⁹³

⁸³ Estep, 59. Všimněte si, že ponoření nebylo primárním způsobem křtu. Reformátorům šlo o význam křtu, ne o způsob. Ponoření bylo nakonec nahrazeno poléváním jako běžnou metodou.

⁸⁴ Bergsten, 235–236. Některé ze zavržených katolických praktik při křtu – účast kmostrů, exorcismus, pomazání olejem a honosná křestní roucha. Některé prvky však zůstaly zachovány jako např. kropení a apoštolské vyznání víry.

⁸⁵ Vedder, 114. Tento argument dosud převažuje mezi protestanty na celém světě.

⁸⁶ Tamtéž, 117.

⁸⁷ Moore, 200. Debata, která v této chvíli ještě nebyla u konce, bude detailně zmíněna ve třetí a čtvrté kapitole, „Podíl na dějinách“ a „Podíl na teologii“.

⁸⁸ O dějinách novokřtěnectví ve Waldshutu viz Bergstenovu kapitolu „Waldshutská anabaptistická církev“ (247–271).

⁸⁹ Henry W. Littlefield: *History of Europe 1500–1848* (New York, Barnes and Noble, Inc. 1939), 28. Práce také tvrdí, že Luther podporoval povstalce, jen dokud bojovali výhradně proti římskokatolické církvi.

⁹⁰ Bergsten, 236–237. Hubmaier pravděpodobně opustil rituál omývání nohou, neboť jej spojoval s katolickou církví více než Nový zákon. Švýcarští anabaptisté mu navíc ve Waldshutu pomáhali. Byli vypovězeni ze švýcarských kantonů a našli útočiště mezi přáteli v tomto malém jihoněmeckém městě.

⁹¹ Vedder, 122–123.

⁹² Moore, 204. Vedder cituje Zwingliho, který tvrdí, že Hubmaier i jeho žena dostali deset zlatáků.

⁹³ Bergsten, 271. Ferdinand město potrestal ztrátou většiny práv a privilegií. Hlavní reformační vůdci byli navíc mučeni a pokutováni. Johann Fabri začal sloužit katolické mše na Vánoce 1525.

Odvolání a obnova (prosinec 1525–červenec 1526)

Hubmaier chtěl jít do Basileje nebo do Štrasburku, ale postup rakouských vojsk mu v tom zabránil. Kvůli rozepřím s autoritativními reformátory nemohl ani do Schaffhausenu (rodného města Hofmeisterova) nebo do Kostnice (biskup Fabri). Vydal se proto na jediné možné místo – do Curychu.⁹⁴ Jednu noc zůstal u novokřtěneckého přítele Heinricha Aberliho a potom u ženy, která byla nedávno Aberlim pokřtěna. Ale tak populární postava jako Hubmaier se nemohla v reformačním městě ukrýt. Zwingli, který byl stále rozezlen kvůli nedávným rozepřím ohledně křtu, plně využil příležitosti a Hubmaiera a jeho ženu zatkl. Hubmaier ztratil svobodu na celé čtyři měsíce. V Curychu bylo novokřtěnectví považováno za zločin.⁹⁵ Hubmaier se ve vězeňské cele setkal s novokřtěneckými vůdci Blaurockem, Grebelem a Mantzem.⁹⁶ Prožíval nejhorší období ve své kariéře – jeho život byl nyní plný lítosti a ponížení.

Před svým zatčením v Curychu Hubmaier napsal Zwinglimu a vyzval jej k diskusi o křtu. Když byl teď ve vězení, Zwingli mu přání splnil. Na straně Zwingliho se debaty zúčastnili Leo Jud, Hofmeister a Engelhard. Zwingli znovu neobstál před Hubmaierovou prostou logikou a důkazy. Hubmaier připomněl curyšskému reformátorovi, že sám kdysi psal o prázdnotě dětského křtu. Toto tvrzení nebylo možno vyvrátit, protože existoval důkaz psaný Zwingliho vlastní rukou. Ten však pouze obhajoval svůj současný postoj ke křtu a přirovnal jej k obřízce ve Starém zákoně.⁹⁷ Hubmaierovy argumenty však nebyly vyslyšeny a rada, v níž zasedli jen přátelé curyšského kazatele, prohlásila Zwingliho za vítěze.

Tento předem známý verdikt byl však nejmenší z Hubmaierových starostí. Za dva týdny totiž dorazili rakouští poslové s požadavkem, aby byl Hubmaier dopraven k Ferdinandovi. Zwingli a městská rada však tento požadavek odmítli. Ačkoli se k Hubmaierovi choval zákeřně a tvrdě, nebyl ochoten jej vydat Rakušanům, protože věděl, že deportace by pro Hubmaiera znamenala jistou smrt. Hubmaier na oplátku souhlasil, že odvolá svou víru v křest věřících.⁹⁸ Zwingli možná i věřil, že Hubmaiera znovu získal pro švýcarskou reformu. Spíše se však pomstil muži, který jej v debatách na toto téma zesměšnil.

Anabaptistický vůdce připravil prohlášení o odvolání své víry a v neděli 6. ledna 1526 se postavil před frauunsterskou kongregaci. Odvolání však nepřečetl, a naopak prohlásil: „Ó jaký spor a trýzeň jsem zažil kvůli tomu, co jsem včera sám sobě dovolil říci. Teď musím prohlásit, že nejsem schopen odvolat.“⁹⁹ Potom pokračoval vášnivou obhajobou křtu dospělých. Jeden z historiků při popisu tohoto dne poznamenal: „Jedna část publika volá souhlasně, druhá křičí nesouhlasem. Zwingli, jehož křik byl nejsilnější, odtáhl Hubmaiera z řečniště.“¹⁰⁰ Zwingli zuřil. Hubmaier byl ihned uvržen na mučidla. Kvůli odvaze čelit autoritám strávil další tři měsíce o chlebu a vodě ve vězení.¹⁰¹

Ve vlhkém vězení ubíhaly měsíce. Většinu času Hubmaier trávil hovory s ostatními anabaptisty, kteří zde byli uvězněni s ním. Mezi plesnivými zdmi sepsal *Dvanáct článků křesťanské víry*. Na konci tohoto definitivního vyznání víry napsal Hubmaier ke svému nedávnému odvolání následující modlitbu:

⁹⁴ Estep, 61. Estep poznamenává, že Hubmaier nebyl jen nemocný, ale také „v hluboké depresi“.

⁹⁵ Bergsten, 265. V listopadu svolal Zwingli Třetí disputaci na téma křtu. Vadianus, Hofmeister, Konrad Schmidt a Myconius byli „nestrannými“ soudci a Zwingli, Jud a Kasper Grossmann vystoupili proti anabaptistům Grebelovi, Felixi Mantzovi a Blaurockovi. Poté, co rada prohlásila Zwingliho za vítěze, byli anabaptisté uvězněni.

⁹⁶ Gray, 26. Ve vězení bylo nejméně sedm žen včetně Elsbeth Hubmaierové.

⁹⁷ Vedder, 127–128.

⁹⁸ Bergsten také připomíná čtenáři, že k odvolání mohly vést i další důvody. Hubmaier byl nemocný a pobyt ve vězení jeho stav jen zhoršoval. Hubmaier tedy mohl odvolat také z důvodů „sebezachování“ (303–304).

⁹⁹ Pipkin, 151. Tato kapitola uvádí celý text Hubmaierova odvolání spolu se dvěma Zwingliho osobními dopisy jeho kolegům v reformaci.

¹⁰⁰ Gray, 26. Také Hošek píše, že publikum křičelo a hlučelo.

¹⁰¹ Vedder, 130. Zatčení byli i další novokřtěnci. Zwingli se obával povstání radikálů. Wellenberské vězení stálo na řece Limmat, která vytékala z Curyšského jezera a protékala středem města.

Ó svatý Bože, Ó mocný Bože, Ó nezničitelný Bože. Toto je má víra v křest vodou, kterou vyznávám srdcem i ústy a kterou jsem vyznal veřejně před církví. Modlím se k Tobě věrně, abys mě ochránil ve své milosti až do konce. A kdybych skrz lidský strach a slabost, skrz tyranství, mučení, meč, oheň nebo vodu měl být od ní odveden, vyzývám teď Tebe, můj milostivý Otče, uzdrav mě Svatým Duchem a nenech mě odejít do smrti bez této víry. Tak se k Tobě modlím z hloubky srdce, skrz Ježíše Krista, Tvého milovaného Syna, našeho Pána a Spasitele. Neboť v Tebe, Otče, doufám, nenech mě zahanbit se na věčnosti. Amen.¹⁰²

Tato paradoxní modlitba byla opravdová, vyjadřovala Hubmaierovu slabost. Báł se bolesti a věděl o sobě, že je fyzicky slabý. Věděl, že odvolá, ale modlil se, aby měl dost odvahy to neudělat.

V dubnu 1526 byl Hubmaier znovu mučen a konečně odvolal.¹⁰³ Zwingli zlomil už tak nemocného novokřtěnce. Hubmaier zradil své přátele a kolegy. Vězení, ve kterém zůstávali ostatní anabaptisté, se jistě zaplnilo nechutí. Hubmaier ztratil přátele s výjimkou své manželky, která při něm zůstala i v době největších zkoušek. Spolu se svou ženou musel projít obdobím hluboké deprese a smutku. Za přísného utajení byli oba vyvedeni z Curychu, v němž získali další nepřátele – teď Hubmaiera za kacíře považovali i novokřtění.¹⁰⁴

Nové nabývání víry:

Přechodná doba odvahy (květen 1526–červenec 1526)

Hubmaier se ve spěchu uchýlil do Kostnice, jeho pobyt ve městě byl ovšem krátký, a to hlavně proto, že kostnický biskup Johann Fabri byl jeho zavilým odpůrcem. V květnu 1526 Hubmaier dorazil do Augsburgu, kde opět pobyl jen dva měsíce.¹⁰⁵ V tomto městě, tak blízkém jeho rodišti, se Hubmaier setkal s Hansem Denckem (asi 1500–1527), vlivným spiritualistou z radikálního křídla reformace. Denck se stýkal s novokřtěnci již nejméně tři roky a často jezdil do novokřtěneckých obcí.

V dopise Zwinglimu píše Gynoraeus, že Hubmaier v Augsburgu pokřtil několik osob. Je pravděpodobné, že jedním z nich byl i Denck.¹⁰⁶ Denck se ve svých formativních letech stal po Hubmaierovi nejaktivnějším novokřtěneckým spisovatelem a navíc pokřtil Hanse Huta, dalšího významného vůdce radikální reformace. Bergsten o jejich vztahu napsal: „Víc než kdokoliv jiný rozšířili novokřtěnectví na území jižního Německa, Rakouska a Moravy.“¹⁰⁷ Jejich krátký vztah ovlivnil anabaptismus na mnoho příštích generací.

Také v Augsburgu se Hubmaier dlouho nezdržel, protože věděl, že ani v „otevřeném městě“ nebyl jako kacíř svobodný.

Mikulov, Morava: Velký úspěch (červenec 1526–červenec 1527)

Mikulov byl ideálním výchozím bodem pro novokřtěnecké hnutí na Moravě. Město leželo na půli cesty mezi císařskou Vídni a hlavním městem Moravy – Brnem. Rod Liechtensteinů,

¹⁰² Pipkin, 240. Yoder se domnívá, že tato modlitba měla žádat Boha o pomoc a ochranu po odvolání, které se blížilo. Chtěl zemřít jako novokřtěnec („Nenech mě odejít do smrti bez této víry“).

¹⁰³ Gray, 27. Vedder, 140–141. Estep, 63. Také Bergsten ukazuje, že Hubmaier byl nucen přecházet své odvolání ve fraumunsterském, grossmuterském a gruningenském kostele (307).

¹⁰⁴ Někteří anabaptističtí historikové došli bohužel ke stejnému závěru, který ale nemůže být správný. Bergsten říká, že „příklad [odvolání víry] také vidíme u novokřtěnců z Hesenska, kteří se pod tlakem zemského hraběte Filipa vrátili do Reformované církve“. Čtenář si také musí uvědomit, že ačkoli Hubmaier klopýtl ve víře, nakonec za ni dal svůj život.

¹⁰⁵ Tamtéž, 309–310. Jediný důkaz Hubmaierova pobytu v Augsburgu je dopis Petra Gynorauea, curyšského reformátora, Zwinglimu.

¹⁰⁶ Anabaptistický historik Werner Packull nevěří, že Hubmaier Dencka pokřtil. Viz Werner O. Packull: Denck's Alleged Baptism by Hubmaier, *Mennonite Quarterly Review* (říjen 1973), 327–337.

¹⁰⁷ Tamtéž, 310. Denck zemřel mučednickou smrtí v listopadu 1527, Hut potom v prosinci téhož roku.

který na panství vládl od roku 1249, svým poddaným přiznal mnoho svobod včetně svobody náboženské,¹⁰⁸ která sem přivedla reformační kazatele jako např. Oswalda Glaidta a Martina Goschla (oba luterány). Do města přicházelo hledat ochranu také mnoho novokřtěnců.

Taková různost však mezi reformátory na Moravě způsobovala rozkoly. V komunitě byly skupiny katolíků (vedení olomouckým biskupem Stanislavem Thurzou), luteráni (vedení Hansem Spittlamaierem), utrakvisté,¹⁰⁹ habrovanští,¹¹⁰ čeští bratři¹¹¹ (vedení Lukášem Pražským) a novokřtěnci (v čele s Hubmaierem). Novokřtěnci se dělili na dvě skupiny: „lidé hole“ (*Stabler*) a „lidé meče“ (*Schwertler*). Lidé hole se drželi pacifistického učení a komunálního vlastnictví a proti lidem meče je vedli Hans Hut a Jacob Wideman. Hubmaier se svým spisem *O meči* stal představitelem světské moci a služby.¹¹²

Náboženská otevřenost Mikulova zaručila Hubmaierovi úspěch. Mohl nyní bez přerušování psát. Za rok svého zdejšího působení vydal nejméně sedmáct spisů na různá témata – svobodná vůle, náboženská svoboda, křest, církevní disciplína, Večeře Páně. Estep o Hubmaierovi říká:

Díky výřečnosti, stylu a humoru měl jen málo současníků, kteří by jej převyšovali. Od doby, co se v roce 1522 stal reformátorem, nás neudivuje jen objem jeho spisů, ale především jejich obsah. Hubmaier byl křesťanský myslitel, jehož znalosti Písma v latině a němčině nedosahoval nikdo z tehdejší doby, a mezi ranými anabaptisty byl tím neschopnějším teologem.¹¹³

Hubmaierův úspěch se však neomezil jen na psané slovo. Při svých kázáních uměl získat mnoho budoucích konvertitů. Podle strážlivých odhadů pokřtil Hubmaier asi šest tisíc lidí, někteří historikové se domnívají, že jich mohlo být až dvanáct tisíc.¹¹⁴ Stejně důležité jako počet pokřtěných bylo také to, že mezi nimi byli i lidé, jejichž příkladu následovali další.

Hubmaierovi se podařilo získat i Leonharda Liechtensteina, Martina Goschla¹¹⁵ (bývalého luterána) a Oswalda Glaidta (žáka luteránského reformátora Spittlamaiera). Všichni byli osobně Hubmaierem pokřtěni.¹¹⁶ Vedder popisuje dopad těchto křtů:

¹⁰⁸ Moore, 211.

¹⁰⁹ Utrakvisté věřili, že Večeře Páně se má podávat i dětem. Hubmaier tuto praxi napadl stejnou logikou jako dětský křest. Dítě nemůže chápat význam Večeře, a nemělo by se jí tedy účastnit.

¹¹⁰ Bergsten, 339. Tato skupina pod vedením Jana Dubčanského se stále držela křtu dětí. Byli navíc velmi mystičtí a křtu ani Večeři Páně nepřikládali velký význam. Věřili, že v duchovním životě je nejdůležitější vnitřní křest Svatým Duchem.

¹¹¹ Podle Bergstena tato skupina prováděla křest dětí i dospělých. Dětský křest byl úvodem dítěte do komunity, zatímco křest dospělého potvrzoval jeho setrvání ve víře.

¹¹² Vedder, 250–255. Lidé hole přísně dodržovali učení o společném vlastnictví a měli společnou kuchyň, pekárnu, pivovar, školu, jesle, ošetrovnu a jídelnu. Na vlastní členy byli také velmi přísní. Členové komunity se mohli ženit a vdávat jen mezi sebou, jinak jim hrozilo vyloučení.

¹¹³ Estep, 64. Toto srovnání je ohromující, uvědomíme-li si, že mezi jeho současníky byli Luther, Calvin a Zwingli. Hubmaier přesto zůstává okrajový v rámci reformace, kterou tolik ovlivnil.

¹¹⁴ Bergsten, 323. Novokřtěnci Julius Lober z Curychu v roce 1531 napsal, že v Mikulově bylo pokřtěno asi 2 000 lidí. Historik Johann Kessler ze St. Gallu toto číslo odhadoval na 6 000. Existuje i literatura s odhady až 12 000 pokřtěných. Bergsten dochází na základě novokřtěneckých záznamů z roku 1545 k závěru, že správný odhad je 2 000. Anabaptisté však často putovali. Není logické přirovnávat počet pokřtěných k celkové populaci, zejména v nestálé době náboženských konfliktů. Počet obyvatel města v Hubmaierově době je navíc odhadován na 3 000–4 000 lidí. Vedder počet pokřtěných odhaduje na 1 200.

¹¹⁵ Tamtéž, 319–320. Gosch býval knězem v Jihlavě a potom opatem kláštera Rosa Coeli v Dolních Kounicích. Stal se reformátorem a oženil se s jeptiškou z kounického kláštera, který byl v roce 1526 rozpuštěn. Do Mikulova přijel v květnu 1526.

¹¹⁶ Vedder, 150–152.

¹¹⁷ Tamtéž, 152. Lutwigovi bylo šestnáct let, když zemřel. Kdyby byl žil plný život, historikové by možná o Hubmaierovi mluvili na stejné úrovni jako o Lutherovi nebo Calvinovi.

Nyní novokřtěníci získali novou zkušenost. Všude je dosud nenáviděli, pronásledovali – pokládali se za šťastné, bylo-li jim vůbec dovoleno žít. Zde byli nejen tolerováni, ale jejich vládce navíc přijal i jejich víru.¹¹⁷

Mikulov se stal nejdůležitějším příkladem novokřtěnecké kongregace v Evropě. Město se s podporou šlechty těšilo náboženské svobodě. Hubmaier ustavil několikatisícovou kongregaci, která se držela křtu dospělých, Večeře Páně jako vzpomínky a bohoslužby zaměřené na Slovo Boží. Konečně se mu splnil sen, tedy čistá církev se správnými praktikami.

Hubmaierův osud se však začal otáčet, aniž o tom věděl. V srpnu 1526 zahynul český a uherský král Ludvík II. v bitvě s Turky. Ludvík neměl dědice, a tak si Ferdinand sňatkem s Ludvíkovou sestrou oba trůny zajistil pro sebe. V říjnu téhož roku byl zvolen českým králem a v listopadu moravským markrabětem. V čele země, která se těšila náboženské toleranci, stál nyní spolehlivý katolík.¹¹⁸ Rodu Liechtensteinů se dařilo držet svá panství několik desetiletí, ale nyní se ocitl ve složité situaci.

Ferdinand začal okamžitě provádět náboženskou protireformaci. 28. srpna 1527 vydal dekret, podle něhož museli všichni poddaní respektovat Edikt wormský, zejména pak jeho části týkající se mše a křtu. Tímto ediktem byli novokřtěníci označeni za potenciální kacíře. Novokřtěníci zůstali tedy opět bez ochrany.¹¹⁹ Ferdinand nechtěl zlikvidovat jen tak nějakého novokřtěnce, chtěl právě Hubmaiera, který mu v Curychu unikl. Hubmaier byl zvolen na základě prosté úvahy – na Moravě byla novokřtěnecká hereze nejrozšířenější, Mikulov bylo město s největším počtem těchto heretiků a Hubmaier byl jako jedinec zodpovědný za šíření novokřtěnctví mezi Moravany a dál i po celé Evropě.¹²⁰

Hubmaier byl záhy zatčen jako znesvětitel Ediktu wormského. Liechtensteinové už ochranu svému příteli neposkytli. Spolu se svou ženou byl uvězněn ve Vídni a čekal na soud.¹²¹ Hubmaier byl obviněn ze vzpoury a pobuřování ve Waldshutu. Ferdinand napsal o předběžném výsledku svého velkého nepřítele následující:

Protože dr. Balthasar byl před dlouhou dobou kazatelem v našem městě Waldshutu a skrz svá kázání a mylná učení ponoukal ke špatnému chování, zlé vůli, pobuřování a vzpouře mezi prostým lidem u našich hranic, město Waldshut odpadlo od nás a našeho domu. Poručíme vám... provést podrobný výslech k seznamu otázek souvisejících se zmíněným slyšením..., abychom napříště věděli, jak konat naši povinnost při vykořeňování zla, a trestem dali co nejlepší příklad ostatním.¹²²

Hubmaierovi byli převezeni na hrad Gratzenstein na Dunaji. V tomto temném hradě musel Hubmaier i jeho žena snášet dlouhé mučení. Nakonec byli obžalováni z hereze.¹²³

Hubmaier byl ochoten přistoupit na některé kompromisy, aby si zachránil život, neslevil ale ze svého postoje ke křtu dospělých, přijímání, autoritě Písma a popření očistce a transsubstanciace. Požádal o setkání se starým přítelem Johannem Fabrim. Fabri souhlasil a na konci rozhovoru o tématech jako např. Panna Marie, církevní disciplína, modlitba, půst, jídlo a svobodná vůle se Hubmaier na Ferdinanda obrátil s následující prosbou:

Nyní, ó velký, mocný a milostivý Králi, pro Boha a Tvou vlastní milost prosím Tvůj Královský Majestát jako mírného vládce Rakouska, k jehož rodu byla tato chvála a titul mírnosti vždy připisován nad jiné, aby Tvoje Královská Výsost odpustila mně, vězni

¹¹⁸ Moore, 213.

¹¹⁹ Vedder, 119.

¹²⁰ Tamtéž, 221.

¹²¹ Estep, 66. Moore vznáší domněnku, že výměnou za Hubmaiera byla Liechtensteinům poskytnuta imunita a právo zůstat v šlechtickém stavu (235). Snad jim bylo povoleno ponechat si i náboženskou svobodu.

¹²² Vedder, 222-223.

¹²³ Moore, 235.

a unavenému muži, ležícímu zde v nemoci, zimě a ubohosti, a aby byla milostivá a slitovná i ke mně.¹²⁴

Tento zoufalý pokus král nevyslyšel. Ve stejnou dobu, kdy prosil o milost, začal se naplňovat i osud jiných. V prosinci 1527 byl upálen Hans Hut. 4. ledna 1528 vyhlásil Karel V., že všichni novokřtenci musí být popraveni za kacířství a zradu proti církvi a státu. Také v lednu byl v Rattenbergu v Tyrolsku popraven první rakouský novokřtěnecký biskup Schiemar. V únoru byl v Norimberku popraven Spitteldmaier.¹²⁵ Hubmaierův osud byl nyní nevyhnutelný. Věděl, že tento den jednou přijde.

3. března 1528 byl Hubmaier znovu dopraven k procesu do Vídně. 10. března z něj byl strhán šat a byl uvržen na mučidla. Zatímco na něj jeho žena křičela, aby zůstal silný ve víře, Hubmaier byl vystaven mučivé bolesti, které se tolik bál. Velký zástup doprovázel kacíře k dřevěné hranici, kde měl být upálen za své zločiny. Hubmaier odmítl poslední katolické rituály včetně zpovědi a hranice vzplála. Očitý svědek tvrdí, že Hubmaier „lpěl na své herezi jako skála“.¹²⁶ Ve svém švýcarském dialektu zakřičel:

„Ó milostivý Bože, odpusť mi mé hříchy v mém velkém utrpení. Ó Otče, vzdávám Ti díky, že mě dnes vezmeš z tohoto slzavého údolí. S radostí si přeji zemřít a přijít k Tobě. Ó Beránku, Ó Beránku, sejmi hříchy z tohoto světa. Ó Bože, do Tvých rukou poroučím svého ducha.“

Lidem řekl: „Ó drazí bratři, jestli jsem někoho poškodil slovem či skutkem, ať mi odpustí pro milost Boží. Já odpouštím všem, kteří uškodili mně.“ Když jej vysvlékali, pronesl: „Z Tebe, Ó Pane, byl šat stržen. Své šaty zde rád zanechám, zachovej mou duši, zapřísahám Tě. Ó Bože, do Tvých rukou poroučím svou duši.“

Když vtírali síru a střelný prach do jeho vousu, který nosil dlouhý, zvolal: „Osolte mě dobře, osolte mě dobře.“ Zvedl hlavu a zvolal: „Ó drazí bratři, prostě Boha, ať mi promine mé viny v mé smrti. Zemřu v křesťanské víře.“ Jak zapálili dřevo a spatřil oheň, řekl silným hlasem: „Ó nebeský Bože, Ó můj milostivý Bože!“ Když hořely jeho vlasy a vous, vykřikl: „Ó Ježíši, Ježíši!“¹²⁷

Hubmaier se naposled nadechl a udusil se kouřem. Zemřel pro svou víru. Jeho ženu Elsbeth potkal podobný osud o tři dny později, když byla vhozena do Dunaje s kamenem kolem krku.

Hubmaierův stín: jeho odkaz

Hubmaier byl úspěšně odstraněn, ale vydané traktáty po něm zůstaly. Římskokatolická církev udělala vše, co bylo v jejích silách, aby jeho spisy zničila. V roce 1619 byly všechny jeho knihy umístěny na Index zakázaných knih.¹²⁸ V polovině 16. století však Hubmaierovo jméno znali i v Anglii.¹²⁹ Roger Williams, další z hlasatelů náboženské tolerance, napsal v roce 1644 spis *Krvavá zásada*, který je neuvěřitelně podobný spisu *O kacířích a těch, kteří je upalují*. Sam Hošek přiznává, že „jeho jméno je zvláště v naší zemi bohužel oslavováno“.¹³⁰

¹²⁴ Pipkin, 561. Citát pochází z krátkého Hubmaierova traktátu „Apologia“. Je ironické, že tento traktát neukončil svým oblíbeným výrazem „pravda je nezníčitelná“. Viz také Vedder, 230. V mnoha ze svých doznáních si hrál se slovy a lze je interpretovat z katolického i anabaptistického stanoviska. Článek devatenáct například říká: „Ve dny pústu nemáme jíst maso.“

¹²⁵ Gray, 32–33.

¹²⁶ Estep, 67. Vedder, 242. Očitým svědkem byl Stephen Sprugel, děkan filisofické fakulty univerzity ve Vídni.

¹²⁷ Vedder, 243–244. Pověšmíte si, jak Hubmaier cituje Evangelium.

¹²⁸ Estep, 67.

¹²⁹ Gray, 67. Kaspar Waser, autor ze 16. století, Hubmaiera cituje.

¹³⁰ Hošek, 508.

Dnes se jeho stín stále „prodlužuje“. Jeho spisy kolují v angličtině a němčině. Jeho knihy o křtu a náboženské svobodě jsou stále standardní literaturou na toto téma. Teologové vidí jeho odkaz ve třech rovinách: vítězství svobodného církevního hnutí, vítězství náboženské svobody a vítězství křtu věřících.¹³¹

Autor uvedené disertace by toto shrnutí modifikoval: Jsem přesvědčen, že největší dosažený Hubmaierův úspěch lze spatřit ve dvou základních principech jeho života – výhradní autorita Bible ve víře i v praxi, na čemž je založeno jeho veškeré ostatní učení, a čistota církve. Je ironické, že tyto dva principy jsou napadány ještě i v této generaci reformovaných věřících.

¹³¹ Dobrou studií o hnutí svobodné církve je Gunnar Westin: *The Free Church Through the Ages* (Nashville: Broadman Press, 1958).